

Több, mint filológia

Domokos Mariann: *Mese és filológia. Fejezetek a magyar népmeseszövegek gyűjtésének és kiadásának történetéből*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 2015. 470 p.

A mesegyűjtés és -kiadás története, a szóbeliség írásbeliségbe kerülésének 19. századi elvei, egyáltalán, a folklórról való gondolkodás korai kérdései magyar vonatkozásban máig tisztázatlanok. Túl a tudománytörténet száraz tényeinek sorjázásán: ki, mikor, hol gyűjtött, mely gyűjtemények jelentek meg, melyek nem, és miért, mélységeiben alig ismert a korabeli szellemi elit népköltészethez való viszonyulása.¹ Ennek okát abban kereshetjük, hogy a 20. század folyamán fokozatosan erősödő gyűjtési kedv, amelyet a huszonnegyedik óra elve támogatott, elmosott minden visszatekintő igyekezetet, amely folyamatosan újraértelmezhetette volna a folklorisztika elméleti kereteit, tudományos céltételezését. Kivételként Kovács Ágnes említhető, aki a népmesekatalógus szerkesztőjeként minden egyes szöveget kézbe vett, s több fontos csapást vágva a rengetegben, igyekezett rendet tenni a magyar népmesekutatás korai történetében.² Az általa kezdett úton halad tovább a mai mesekutatás filológiai iránya, így Domokos Mariann is. E kötet közvetlen előzményének tekinthetők még Olosz Katalin dolgozatai, aki több esettanulmányában nyomozott a 19. századi népköltési gyűjtők, gyűjtőhálózatok ügyében,³ valamint Voigt Vilmos, aki összegző tanulmányokat írt a magyar szövegfolklorisztika történetének korai szakaszairól.⁴

Az utóbbi tíz esztendő folklorisztikai termését – részben a gyűjtési lendület kifáradásának, részben a kortárs irodalomtudományi áramlatoknak köszönhetően – alapvetően határozzák meg a 19. századi népköltészeti gondolkodást újraértékelő munkák. A irodalomtudomány felől induló, de az egész humán területre hatást gyakorló irodalomelméleti irányzatokat, így az irodalmi hermeneutikát és recepcióesztétikát, valamint az új historizmust az újabb folklorista generációk egyetemi stúdiumaik során kötelezően megismerték. Továbbá figyelemmel kísérik a hazai irodalomtörténet-írásban az utóbbi két évtizedben igen jelentős kritikátörténeti irány eredményeit. Az irodalomtudomány és történettudomány közti párbeszéd következménye a történetiséggel kapcsolatos elméleti gondolkodás mind fontosabbá válása, majd az irodalomtörténet társadalomtörténeti fordulata, amelynek hatására megindultak az irodalom létmódjaival, gyakorlatával, az írói szereppel, valamint az alacsonyabb rétegek irodalmával kapcsolatos kutatások is.

¹ A legtöbb tudománytörténeti áttekintés, érthetően, a 20. század elején kezdi szemlélését. Vö. Voigt 1989.

² Erről elsősorban a *Magyar Néprajzi Lexikon* számára írott több száz szócikke tanúskodik. Ezek némelyike – mint Domokos Mariann írja – első, és eleddig egyedüli tudományos igényű összegzése némely 19. századi gyűjtőnek, gyűjteménynek, gyűjtőhálózatnak (lásd továbbá Kovács 1961).

³ Olosz 2003.; 2011.

⁴ Voigt 1982.; 1989.

A folklorisztikában áttörést jelentett Gulyás Juditnak az 1840-es évek irodalmi meseértelmezéséről és meseírási gyakorlatáról készített disszertációja, majd abból írott monográfiája⁵, valamint a *Magyar néprajz* című kézikönyv utolsóként napvilágot látott I. 1-es tudománytörténeti és elméleti kötetébe írt folklorisztika-történeti fejezet.⁶ Bővítette ismereteinket az Ujváry Zoltán által összeállított kétkötetes, szöveggyűjteménnyel bővített vállalkozás, amely főként elfelejtett gyűjtőinket és teoretikusainkat igyekszik visszaemlíteni a köztudatba.⁷ A teljes képig azonban még sok munkafázis hiányzik.

A magyar néprajztudomány intézményesülése a 19. század utolsó és a 20. század első két-két évtizedére tehető. Az ekkor induló, új szellemet hozó kutatók határozták meg azokat a fogalmi alapokat, amelyek mentén tudományunk definiálja önmagát a mai napig. Általános gyakorlat volt, hogy ebből, a századfordulós nézőpontból tekintettek vissza a 19. századi előzményekre természetesnek véve, hogy amit a 20. század legelején, majd azt követően gondoltak gyűjtésről, lejegyzésről, kiadásról, érvényes volt a 19. században is. Domokos Mariann könyve egyebek mellett azért is nagyon fontos munka, mert alapos elemzésekkel világít rá arra, mennyire nagy szükség van a szemlélet módosítására.

A szerző sorra veszi a korszak gyűjtőit és gyűjteményeit, számos eddig ismeretlen, vagy csak részben ismert népmeseszöveg-korpuszt tár fel és ismertet.⁸ Megpróbálja azonosítani a gyűjtőhálózatok tagjait, illetve az adatközlőtől a kiadásig ívelő sor egyes elemeit valamennyi gyűjtemény vonatkozásában.⁹ A dolgozat I. fejezete a *szóbeliség* írásbeli, és egy rövid meseillusztrációkról szóló fejezet erejéig, vizuális reprezentációinak alakulástörténetét vázolja. II. nagy fejezetében néhány fontos korai mesegyűjtő és gyűjtemény történetét tárja fel, mindkét esetben úgy, hogy a filológiai fejtegetés nemhogy nem unalmas vagy fárasztó, hanem kifejezetten olvasmányos.

A terjedelmes könyv azonban nem pusztán adattár és – címének megfelelően – filológiai munka, hanem fontos művelődés- és irodalomtörténeti elemzések gyűjtőhelye is, egy-egy mélyfúrása egészen komoly összefüggésekre világít rá. Többek közt arra is, hogy a *folklórgyűjtés* mennyivel összetettebb, sőt bonyolultabb volt a 19., mint a 20. században. A 19. században a szóbeli folklóralkotás írásbeliségbe való kerüléséig ugyanis sok fázison és szűrőn ment át, olykor három-négy kézen is, ami magában hordozza annak veszélyét, hogy az egyes fázisok önkéntelenül is változtatnak a szövegen. A hangrögzítés megjelenését követően azonban az adatközlő és a szöveget kiadó személy között csak a fonográf jelentett közvetítő csatornát, s a felvétel egyúttal mindig visszakereshető igazodási pontot nyújtott. Ezt lényegében korábban is tudni lehetett, azonban nem láttuk mélységében ennek hatását, s nem is ivódott be kellőképp a köztudatba. Felvetődik, hogy mennyiben tükrözik a 19. századi szövegek a szóbeli előadást,

⁵ Gulyás 2010.; ami kimaradt önálló tanulmányként megjelent: Gulyás 2013.

⁶ Gulyás 2011.; Szemerényi 2011.; Landgraf 2011.

⁷ Ujváry 2008.

⁸ Például Illésy György 400 oldalas gyűjteményét, amely az MTA kéziratárában található, s a népmesekatalógus anyagán kívül eddig nem került be a tudományos köztudatba (Domokos 2015: 311–318.).

⁹ E tekintetben fontos előzménye a Szakál Anna szerkesztésében megjelenő kötet, amely Kriza János gyűjtőhálózatának tevékenységét tárja fel a fennmaradt levelezés tükrében (Szakál szerk. 2013).

képesek-e egyáltalán ilyen körülmények közt az élőszavas mesemondás jellegzetességeinek visszaadására, s hogy cél volt-e ez akkoriban egyáltalán. Amennyiben nem ez volt a cél, vagy nem így merült fel a kérdés, akkor hogyan? Domokos Mariann több ponton is nyomatékosítja, hogy a korszak a típusvadászat lázában égett, az ismert típusok variánsait nem tekintették megfelelő trófeának. A modern, 20. századi folklorisztika és annak 19. századi előzménye között az jelenti a legfőbb cezúrát, hogy előbbi kezdett komolyan érdeklődni a variáns, illetve a variabilitás jelensége iránt.

Domokos Mariann műve felhívja a figyelmet arra is, hogy a 19. századi *folklórgyűjtőket* és *közreadókat* nem lehet homogén tömegként kezelni, illetve az egymástól elszigetelten dolgozó, sokszor hatalmas térbeli távolságokra élő gyűjtők mögött nem állt még egységes módszertan és ideológia. Minden egyes gyűjtőt más motivált, s ez nem feltétlenül azonos Bartók Béla vagy Kálmány Lajos motivációjával. Volt, aki a nyelvjárások (Krizsa), volt, aki a mitológia megismerésén (Ipolyi), s olyan is, aki a magyar nemzeti költészet megteremtésén fáradozott (Erdélyi). S voltak olyan gyűjtők is, akik a kiadás nehézségei, s a sors fintora miatt nem kapták meg a folklorisztika-történetében őket megillető helyet. Pedig a népmese gyűjtő Kazinczy Gábor nem kevésbé fontos személy, mint az imént felsoroltak, s csupán véletlennek sorozatának tulajdonítható, hogy ez eddig nem volt köztudott. Domokos Mariann úgy pontosítja az életrajzot és az életművet érintő tényeket, hogy ezen túl vélhetően máshová kerülnek majd a hangsúlyok.

A 19. századi népmese gyűjtés jellegzetessége továbbá, hogy nem, vagy alig ismeri a mai értelemben vett kiszállásokat, a *terepmunkát*, hanem a gyűjtő, aki többnyire falusi vagy kisvárosi értelmiségi, esetleg középiskolai tanuló volt, saját legszűkebb környezetében, nem ritkán családjá, barátai körében folytatta munkáját. Ez egyébként teljesen megfelel a korabeli nyugat-európai gyakorlatnak, a Grimm testvérek sem tettek másként.¹⁰

A monográfia arra is ráirányítja a folklorista közösség figyelmét, hogy milyen keveset tudunk a 19. századi *adatközlőkről*, valamint a szóbeli előadások körülményeiről. Lényegesen több olyan szöveg maradt fenn a korszakból, amelynek kiinduló pontja ismeretlen, mint amennyiről tudjuk, ki, mikor, hol mondta el. Ennek elsődleges oka a korabeli felfogásban keresendő, amely szerint a népköltészet kollektív alkotás, tehát mindegy, kinek az ajkán szólal meg. Így azonban homályban marad az is, hogy az adatközlők mely társadalmi rétegekből, csoportokból származnak. Az csupán sejthető, s erre vonatkozó jelentős mennyiségű adatára Domokos Mariann nem is reflektál kellőképpen, hogy a korszak folklórgyűjtései részben legalábbis nem a *nép*, a parasztság költészetének, mint inkább a korabeli középrétegek szájhagyományban, vagy ott is élő műveltségének lenyomatai. Gulyás Judit Tompa Mihály népregéinek forrásvidékét feltárva számos adatot talált a vidéki középosztály mesélési, illetve mesehallgatási gyakorlatára vonatkozóan.¹¹ A korabeli népköltési gyűjtések társadalmi ollója azonban lefelé is nyitott volt. Csak sejthető Domokos könyve nyomán, hogy létezhetett a 19. században egy a társadalom peremén élő, tudományát hivatás-, vagy félhivatásszerűen gyakorló mesemondó típus, aki megfelelő ellenszolgáltatásért környezete minden tagjának szívesen mesélt. Vagyis a 20–21. század nyelvezetét használva, a mesemondók

¹⁰ Vö. Nagy 2007.

¹¹ Gulyás 2010: 123–130.

egy része a 19. században nem csupán *egyéni*ség, de *specialista* is volt, a cigány muzsikushoz hasonlóan, a közösség valamennyi tagját professzionálisan szolgálhatta sajátos tudásával. A fentiekből az is következik, hogy a mesemondás és mesehallgatás olyan tevékenység, a népmeseként definiálható entitás pedig olyan kulturális jelenség lehetett, amely nem szűkíthető le egyetlen társadalmi rétegre, csoportra. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, s az egyébként rendkívül alapos, figyelmes, részletes dolgozat erre sem tér ki eléggé, hogy a név szerint – többnyire ragadványnéven – ismert adatközlők egy része nem is magyar nemzetiségű. Az csak egy záró félmondat erejéig említi, hogy a legismertebb,¹² s a dolgozatban is legalaposabban tárgyalt 19. századi mesemondót, a Putzok Geczi becenéven ismert Got(t)hard Gergely székelyföldi elbeszélőt, aki előkelő házakba is bejáratos volt, cigány származásúként tartotta nyilván közössége. Ez az a vékony ösvény, ahol érdemes volna tovább menni. Nem tudjuk ugyanis, s erről a legtöbb népmese gyűjtés hallgat, hogy a 20. század utolsó harmada előtt gyűjtött meséink hány százaléka származik nem magyar anyanyelvű, illetve kétynyelvű, és/vagy a magyartól eltérő etnikai csoporthoz tartozó elbeszélőtől.¹³

Csak néhány ponton kerül elő a könyvben, hogy miként sikkadhatott el korábban az a folyamat, amit a *közköltészet* népköltészetként való azonosítása és kanonizációja jelent.¹⁴ A közköltészet műköltészetbe emelkedésének a lehetőségét az irodalomtörténészek már jó ideje vizsgálják, több különböző 19. századi szerző kapcsán, de egyelőre kevésbé reagált rá a néprajzos szakma.¹⁵ Domokos Mariann többször is kitér annak lehetőségére, hogy fontos és reprezentatív népköltési gyűjteményeink olykor kritika nélkül emelték be a kéziratos közköltészet darabjait, azokat népköltészetként tételezve.¹⁶ Az utókor teljesen reflektálatlanul fogadta el később e szövegeket paraszti szájhagyományként, holott adott esetben lehetséges, hogy sem paraszti eredetről, sem szájhagyományozásról nem volt szó. Ezt az is erősíti, hogy a legtöbb korabeli gyűjtő egyfelől polgári vagy nemesi származású volt, s többnyire szűkebb pátriájában, sőt, családjában, udvartartásában gyűjtött. Ez a felismerés egyúttal a közköltészet lapangó prózai/epikai tudásáról is ad némi felvilágosítást, amit a kéziratos hagyomány valamilyen máig tisztázatlan okból alig örökített meg.¹⁷ Feltehető, hogy a prózai szövegalkotásnak a verses megfogalmazásokkal szembeni alacsonyabb presztízse, valamint a mesék túlzottan is fantasztikus világképe, esetleges erkölcsi tisztátalanságként értékelt

¹² Ő az egyetlen 19. századi mesélő, aki önálló szócikket kapott Szinnyei lexikonában (Szinnyei III. 1894: 1317.).

¹³ Vö. Voigt 1993/2009: 196–197.

¹⁴ Küllös Imola 40%-ra teszi a *Népdalok és mondák* kötetei számára Erdélyi Jánosnak beküldött anyagban a közköltészeti adatok arányát. Vö. Küllös 2014: 597.

¹⁵ Szilágyi Márton Kölcsy, Erdélyi és Csokonai kapcsán: 2012.; 2014a.; 2014b. Csörsz Rumen István Erdélyi mellett Petőfi kapcsán 2014a.; 2014b, lásd továbbá a teljes 18. századi magyar költészetre vetítve legfrissebb, már Domokos Mariann könyvét követően megjelent monográfiáját: Csörsz 2016. A néprajztudomány részéről Küllös Imola vette fel a diskurzus fonalát (például Küllös 2014.; továbbá uő. 2007).

¹⁶ Domokos 2015i: 30–32.; 285.; 325–326.

¹⁷ Kivételként a Sárospataki kéziratos mese gyűjtemény említhető, mint feltehetően saját használatra készült munka, Szilcz (gyűjt.) 1798/2003.

elemei lehetettek az okok, hogy ez az egyébként a társadalom középrétegei által is ismert és élvezett hagyomány nem rögzült kellőképpen a kéziratos írásbeliségben.

A 19. századi gyűjtők életrajzainak részletes tárgyalása arra is felhívja a figyelmet, hogy a 19. században a folklór-gyűjtés mennyire nem volt az a magasztos, társadalmilag megbecsült tevékenység, mint aminek a 20. század második felének tudománytörténeti összefoglalásaiból tűnhet. A gyűjtők nem feltétlenül vették kellően komolyan munkájukat (Merényi László például), mások csupán pénzkeresési lehetőséget láttak e tevékenységben. A 20. századból, s különösen annak második feléből nézve bármennyire is fontosnak tűnik a népköltészet, a 19. századi szellemi elit számára még nem volt egészen az, s ennek tulajdonítható, hogy az összegyűlt anyagnak csak egy része, talán ha a fele került a maga korában a nagyközönség elé. A nemzeti romantika irodalmát, amelyet az utókor Horváth János nyomán nevez *irodalmi népiességgnek*, a tudományos folklorisztika eredményei, valamint az összegyűlt folklór-szövegek még viszonylag kis mértékben érintették meg. A gyűjtők egy része nem tudta beteljesíteni feladatát, egy másik részük ugyan létrehozta a vágyott gyűjteményt, azonban a kiadók nem találták elégségesnek a befogadói igényeket a kiadványok megjelentetéséhez. A 20. század második felére jellemző államilag dotált könyvkiadás, amely megteremtette a hatalmas népköltészeti tökefelhalmozás lehetőségét, még csak megközelítőleg sem jellemezte a 19. század közepének könyvkiadási körülményeit.

Domokos Mariann könyvének záró fejezete egy szakképzett jogász tényfeltáró munkája arról, hogy miképpen tekintett a korabeli, majd a 20. század eleji jogi gondolkodás a gyűjtött és kiadott művekre. A várakozásokhoz képest meglehetősen hidegfejű válaszokat adtak a korszakban erre a problémára. Ahogyan más forrásokból is sejthetjük, csak nem tudtuk kellőképpen alátámasztani, a korszakban, még annak utolsó harmadában sem tekintették az adatközlőt előadónak, holott az alakuló szakfolklorisztika erre többször is felhívta a figyelmet. (Nem utolsó sorban Domokos Mariann érdeme utóbbi adatainak összegyűjtése is.) A szerzői jogi védelem alá csak a gyűjtemények összeállítói, valamint a népköltészeti alkotásokat átfogalmazó, átíró szerzők kerülhettek, vagyis a 20. századi kifejezéssel élve az irodalmi népiesség képviselői. A szerző a jog szemszögéből új megvilágítást ad néhány, korábbi fejezetekben is tárgyalt epizódnak, például Waga László és Gyulai Pál konfliktusának, e sajátos prizmán keresztül a gyűjtői és adatközlői szerep emancipálódásának folyamata is új fénytörésbe kerül.

Végezetül elmondható, hogy egy fontos könyvet kap kezébe az olvasó, Domokos Mariann ma kétséget kizáróan a 19. századi kéziratos mesegyűjtések legkiválóbb ismerője. Könyve látszólag efemer adatokból bont ki fontos kultúrtörténeti folyamatokat, s mutat jelentős tudománytörténeti problémák felé.

Irodalom

CSÖRSZ Rumen István

2014a A Népdalok és mondák közköltészeti forrásai. *Irodalomtörténeti Közlemények* CXVIII. 611–628.

- 2014b Pönögei Kis Pál, avagy Petőfi és a közköltészet. In Szilágyi Márton (szerk.): *„Ki vagyok én? Nem mondom meg...”*. Tanulmányok Petőfiről. 203–226. Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum.

- 2016 *A kesergő nimfától a fonóházi dalokig. Közköltészeti hatások a magyar irodalomban (1700–1800)*. Budapest: Universitas.

GULYÁS Judit

- 2010 *„Mert ha írunk népdalt, mért ne népmesét...?” A népmese az 1840-es évek irodalmában*. (Néprajzi tanulmányok) Budapest: Akadémiai Kiadó.

- 2011 A magyar folklorisztika előzményei (1782–1848). In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar néprajz I. 1. Táj, nép, történelem*. 127–141. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- 2013 A magyar mesekutatás kezdetei. Henszlmann Imre komparatív tipológiai és szimbolikus mitológiai mesetanulmányának koncepciója. *Ethno-Lore, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve* XXX. 37–68.

KOVÁCS Ágnes

- 1961 Benedek Elek és a magyar népmesekutatás. *Ethnographia* LXXII. 430–444.

KÜLLÖS Imola

- 2007 Közköltészet és folklórhagyományok Csokonai Vitéz Mihály műveiben. In Hermann Zoltán (szerk.): *„S végre mivé leszel?” Tanulmányok Csokonai vitéz Mihály halálának bicentenáriuma alkalmából*. 239–253. Budapest: Ráció.

- 2014 Szikra? Fatörzs? Forrás? Adatok Erdélyi János néphagyomány-felfogásához és népköltészet-ismeretéhez. *Irodalomtörténeti Közlemények* CXVIII. 595–610.

LANDGRAF Ildikó

- 2011 A folklorisztika önálló tudományszakká válása (1989–1920). In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar néprajz I. 1. Táj, nép, történelem*. 158–174. Budapest: Akadémiai Kiadó.

MNK

- 1982–1987 *Magyar népmesekatalógus* 1–9. Főszerk. Kovács Ágnes. Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport/Kutatóintézet.

NAGY Ilona

- 2007 A Grimm-testvérek mesegyűjteményéről. *Ethno-Lore, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve* XXIV. 3–50.

OLOSZ Katalin

- 2003 *Víz mentére elindultam. Tudománytörténeti és népismereti írások*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó.

- 2011 *Fejezetek az erdélyi népballadagyűjtés múltjából*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság.

SZAKÁL Anna (szerk.)

- 2013 *„Így nőtt fejemre a sok vadrózsa...” Levelek, dokumentumok Kriza János népköltészeti gyűjtőtevékenységének történetéhez*. Összegyűjt., sajtó alá rend., bev., és jegyz. Szakál Anna. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság.

SZEMERKÉNYI Ágnes

- 2011 A magyar folklorisztika tudományos megalapozása (1848–1890). In Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar néprajz I. 1. Táj, nép, történelem*. 142–158. Budapest: Akadémiai Kiadó.

SZILÁGYI Márton

- 2012 A „pórdal” státusza a Nemzeti hagyományokban. In Fórizs Gergely (szerk.): *Szívből jövő emlékezet. Tanulmányok Kölcsey Ferenc Nemzeti hagyományok című írásáról.* 95–113. Budapest: Reciti Kiadó.
- 2014a Erdélyi János és az irodalmi népiesség. *Irodalomtörténeti Közlemények* CXVIII. 519–525.
- 2014b *A költő mint társadalmi jelenség. Csokonai Vitéz Mihály pályafutásának mikrotörténeti dimenziói.* Budapest: Ráció Kiadó.

SZILCZ István (gyűjt.)

- 1798/2003 *Három vándorló Királyfirul való Historia. A sárospataki kéziratot mesegyűjtemény (1789).* S. a. r. és Szerk. Benedek Katalin. Budapest: L'Harmattan.

SZINNYEI József

- 1891–1914 *Magyar írók élete és munkái* I–XIV. Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése.

UJVÁRY Zoltán

- 2008 *Magyar folklórtörténet* I–II. Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajz Tanszék.

VOIGT Vilmos

- 1982 A magyar népmesekutatás a múlt század első felében. In Kriza Ilikó (szerk.): *Kriza János és a kortársi eszmeáramlatok. Tudománytörténeti tanulmányok a 19. századi szövegfolklorisztikáról.* 139–150. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- 1989 A magyar népmese. *Ethnographia* C. 384–409.
- 1993/2009 Az új magyar népmesekatalógus kérdései. In uő: *Mesésző. Tanulmányok mesékről és mesekutatásról.* 191–203. Budapest: ELTE Néprajzi Intézet.

Mikos Éva

MTA BTK Néprajztudományi Intézet, tudományos munkatárs

e-mail: mikos.eva@btk.mta.hu